

ՊԱՐՈՆ ԲԱՆԸ՝

չէր միշտ, այլ զանազան ձայնաւորներ, ա-
մէնքն ալ կարճ, որ լեզուաբանական ըն-
թացքով՝ և ընթերցման դժուարութեանց
պատճառաւ՝ այժմ վերածուած ըլլան իբի,
որ հասարակաց վախճանն է մեր ձայնա-
ւորներու լեզուաբանական կեանքին։ Այս
մեկնութեամբ կը նշոյնանան հայկական և
պարթեական գրութեան եղանակները։

Ի վերջոյ, յիշենք որ յանուանէ յիշա-
տակեալ առաջին հայ բառարանն է Ռառա-
կիսի բառագիրքը . Յովհան Երզնկացի իր
Քերականութեան մէջ յաճախ կ'ընէ .
« յիստակիսի բառգրոցն քաղեալ » . Ու-
կեփորիկներու և այլ ձեռագրաց մէջ կը
գտնուին նաեւ բառարանական հաստուած-
ներ, և այս ամէնը հաւանական կ'ընէ թէ
Ե. դարուն՝ ուր քերականական աշխատու-
թիւններ ալ եղան և ուր բուսաբանական
և զօրավայրն բառերու միաձուլթիւն մը
կը տեսնենք՝ զոյուլթիւն ունեցած է բա-
ռարան մը :

Խորին յարգանայ հաւատարեօք և սրտա-
գին ողջունիւ

Հ. Կ. Տ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

[illegible]

Իւր ամենէն նշանաւոր յատկութիւններն էին խոր սթաւարմանքը մը զայն ի բառի արուեստը, և մեծ սէր մը զկէպ ի կերթով՝ ձկնորսութիւնը։ Եւս զվերջին սերը մասամբ յառաջ կու գար առաջին արտամարտաբէն, վասն զի ինքն արդէն կ'ըսէր՝ ե՛րբ յաճախ որոսալու կ'երթիս պարզապէս Երրորդին փով շուշն սպառուելու ձանձրութենէն ազատ մնալու համար։

Չհնքը ճանցած ժամանակս այլ եւս երիտաւար չէր, բայց երիտասարդ եղած ժամանակս ալ իւր հին բարեկամները կ'ըտին թէ խոսելու դժկամակ էր, ինչպէս ազա՛հ մը ծախսելու։ Այն էթէ ի բնէ լուսեղէն էր, բարեկամներու խօսակցութեան իր մասնակցութիւնը, բայց քանի մը վա՛նս կերող կ'ակնարկէր իւր մտածումը անձեւ եղաւ... նսկաւ մը, միացանք իր ջրամբ ախոյր ձայնէն լո՛ւկ և զլուտ շարժումով մը և ձեռքի թոյլ ակն, արկով մը ունեւդդրել կը հրաւիրէր իրեն տեղ կատարելու ձանձորանայի աշխատանքը՝ աճե՛ող շացնելու բացառութիւնը մը այն զաղափարին զոր ինքը ուրուագծած էր։ «Ի՛նչպէս կ'ըստի՞նով մը կ'ազատուր ըսելիքը զուրցնելու փորձանքէն. ա՛մէն պարբերութիւնս կէս կը թողուր»։ «Վերշապէս, եր հասկերսնս արդէն» խօսցնելով, և «բան» բացողը կազարէն նուազ պարբերութիւն չէր կազմեր։ Ատոր համար իւր անունը «բան» դրեր էին. — «Գիտես, այս ատուտ բանը տեսայ... կ'ըտէ թէ միայն բանին համար... Դու գիտես... ո՛րն ինչ. միայն թէ... բայց և ոչ այն դիպուածն ինչ մէջ յորում... ըսելիքը հասկեցա՛մ»։ — Ի՛րեն խօսակցութեան տիպար ձեւը այս էր։ — «Գիտես գիտե՛ս... բանը» — կ'ըտէր հիւանդ բաւկեամբ մը վրայա՛ն և հոգ ալ չէր ընել ըսելու թէ մեռած է։ Միայն ձեռով մը կ'իմացնէր թէ զացել էր։ Ինքն էր որ իւր բարեկամներուն ի՛մացուց նոր Պապին, զարդիւնայ փէ՛նչին անուներ. «Ընտրուած է» ըսաւ։ — «Չմի՛ ընտրեցին»։ — «Բանը» պատասխանեց, և երկրորդ հարցմանը միայն անունը տուաւ։

[illegible]

1. Տէ Ամբիկոսի այս գրութիւնը՝ առնուած իր **Idioma Gentile** գրքէն՝ կը խօսի այն անձերու վրայ՝ որ բառ մը մտացած ժամանակ՝ շարունակ «բանը.., բանը...» կը կրկնեն. այս պարամիտ գրողածքը օգտակար կրնայ ըլլալ շատերու, որոնցմէ մ'ըլլալն էլ զատ:

ԱՌԱՔ ԵՒ ՍԻՒՆ ԵՑԻ

ሄ ገ ሄ ሆ ዓ ኮ ቦ ቆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՑ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ

Է. ՄԿՐՏԻՁ ՊԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ 1907

අම්බ ස්ප. 1,50 හි දී 332

վերցնէ, պարզ որչափ կը կռնէ իմանալու հն-
տաքորորութեամբ: Իբրբ մէկուն պատմութեամբ մէկ
վայրկենէ աւելի տեսէ՛ր, ալ քաղաքավարութեան
չէր նայեր, իսկոյն աչքը կը գողցէր քուն ձեւաց-
նելով: Այն ժամանակէն ի վեր երբ դպրոց կ'եր-
թար, ուր ոչ մէկ վարժապետ մը յաշտած տասն
և հինգ տողէ աւելի բան գրել տալ իրեն՝ նա
կամաց կամաց լեզուն աւելի սեղմած էր և բա-
ռեղուն յայտողած էին ձեւեր և որոշ հնչման
տեղ քնացողի կիսայոգ բարբառներն: Ինքը մաս-
նաւոր ձեւ մ'ունէր ըսելու համար. «Իրեն վրայ
մի՛ վտահար, անզգամին մեծն է»: — ձեւ մը
իմացնելու համար թէ «կատակերգութիւն մը
անյաշող գացած էր», թէ «այս ինչ գործը
ստիպողական չէր», թէ «այս ինչ գործին մէջ
խառնուի՛ր չէր ուզեր շատ»: և ապաւիճեան, գա-
մաճեթի, տհաճութեան բոլոր աստիճանաւորում-
ները կը բացատրէր մէկ զարմացականով մը զոր
գանազան աստիճանաւ կը հնչէր. «Տէր որդւո-
ր մէ»: — և ի գուր էր գինք ծաղրել իւր այս
տարօրինակութեան համար. ուսերը թոթուե-
լով կը պատասխանէր. «Հատախօսնի՛ր»: — Բայց
կը իյնէմ, անգամ մը մինչև հրաշք մ'ըրաւ. իւր
իմաստասիրական մէկ գաղափարը՝ իրեն խօսելու
կերպը արդարացնելու համար՝ թէ՛ւ լականական
ձեւով՝ բայց առանց կրճատելու՝ բացատրեց:
Միլլէի մէկ առածը լսելով, «մենք քաղաքացի
կ'ուտենք» որմէն յառաջ կու գան՝ ըստ ֆրանս-
տացի հեղինակին՝ ընկերութեան ամբողջ չարիք-
ները, նա ըսաւ թէ այդ առածը պէտք էր փո-
խել և ըսել. «մենք չափաքանց կը խօսինք»,
որովհետեւ մեր բոլոր թշուառութեանց ճշմարիտ
պատճառը տախկա է:

Բայց կարելի չէ հաւատալ թէ մինչեւ ո՛ր կէտ
կը հասնէր՝ իւր վանկերը յօրինելու խնայողու-
թիւնը. մինչեւ իսկ անհասկնալի կը դառնար
կառապանին որուն փոխանակ ըսելու. «Փորթա
հուովայի կայարանը տար գիտ» կ'ըսէր. «դէպ
ի հուովայի». մինչեւ իսկ՝ օրագրի մը տիտղոսը
կազմող երկու բառերէն միայն մէկ հատը կը
հնչէր՝ գանկկա ցրտիչէն ուզած ժամանակ. նոյն
իսկ իւր բառգրքէն հալածած էր բոլոր գերադրա-
կանները և երկայն մակբայները, այնպէս որ երբ
որ մը «աննիւրիփօրէն և ամենաանհասցեալ» բա-
ռերը գործածեց՝ ամէնքը ապշած իրեն նայե-
ցան: Վերջերը թոսկանացի բարեկամէ մը լը-
տած ըլլալով թէ «բան ընել» կոչուած բայ մը
կայ զոր յառաջ չէր գիտեր, իսկոյն անոր տէր
եկաւ հայուագիտի մը ուրախութեամբ՝ որ գրա-
հայտական նոր ձեւ մը կը գտնէր, և անով ա-
ւելի կը թիթեցնէր խօսելու ապերախ տոյճու-
թիւնը: Երբեք պանդոկի մէջ ծառայողին չէր
ըսեր որ «իւրը պարպէ սրտակէն», այլ. «Դիւր
բան ըրէ՛»: — և այսպէս փոխանակ «կնիք դիր»
ըսելու, «ծրարը բան ըրէ» կ'ըսէր, և բարեկամի
մը հետ, նոր ներկուած դրան մը քովէն անցած
ժամանակ՝ կ'ըսէր. — «զգուշութիւն ըրէ, զգետող
բան չընես»: — Եթէ լեզուի մէջ «բան», և բան
ընել» բառերուն պէս ուրիշ տաս հատ ալ գտնէր,
ուրիշ բառարանի պէտք չէր ունենար, մանա-
ւանդ թէ ունեցածն ալ կ'աւելնար:

Որովհետեւ մտածութիւն և խօսք մտքի եր-
կուորեակ ծնունդներն են, ո՛վ որ վարժութիւն
չընէր իւր մտածումը բացատրելու՝ սակաւ առ
սակաւ մտածելու վարժութիւնն ալ կը կորսնցնէ:
Այս «բանս» պատահե՛ր է իրեն. մտածելու և
խօսելու կարողութիւնները իւր մէջ միանգա-
մայն ժանգոտե՛ր էին: Իւր մտածութիւնները ան-
որոշ էին, կուտակուած և անկապ իւր լեզուին
մանա, և զրեղին անգործութենէն մեծ անտուգ-
բերութիւն մ'եկած էր իր վրայ՝ դէպ ի ամէն
բան: Արեւիկա վերջին և չարագոյն փաստն է զոր
կ'ունենան իրենց մտածութիւնը խօսքով թարգ-
մանելու յոգնութիւնը ունենալ չուող ծոյրերը:
Իւր վերջին տարիները, Բանը օրագիր ալ չէր
կարդար, գոհ կ'ըլլար քաղաքական լուրերը լը-
սելով սրճարանի կամ ճամբուն մէջ, և երբ չա-
փազանց մահրամսնութեանց կ'իյնէին՝ խօսքը
բերաններէն կը կտրէր ըսելով. — վերջապէս տա-
կայանը «բան ըրած են»: — Կամ, արքունեաց
մէջ «բանը» խորհրդարան պիտի ունենար, —
յետոյ ձեւ մը կ'ընէր որ կը նշանակէր. — «կը
բաւէ, կը բաւէ, հասկցայ արդէն, մի ձանձրաց-
նե՛ր»: Տաս կարելի կ'ընէ որ իտալիոյ հարաւային
քաղաքի մը մէջ ուր պաշտօնով գացած էր, «բա-
նը» հրաժեշտ տուաւ այս արտասուաց... և խօս-
քերու հոմոլոյն: Եւ ինչպէս ապրեցաւ, այնպէս ալ
մեռաւ. — որչափ որ գիտէնք իւր մէկ թոռնի-
կէն՝ որ վերջին օրերը իւր քով կը գտնուէր,
խեղացի գլուխ մը՝ որ ճիշտ ըսելով՝ կրնար մէկ
ստատսպի մը Նարբի: Ես կը կրկնեմ ինչպէս որ
ի՛նքը ըսաւ, աւելցնելով՝ թէ ինքն իւր կողմանէ
բնաւ չէր աւելցուցած:

«Բարի Բանը», իւր վախճանը նախազգալով՝
քահանայ մը կանչել տուաւ: Թոռնիկը որ դրան
քոյն էր՝ յանկարծ լսեց քահանային ծանր ձայ-
նը, ուր գթութիւնը՝ յանդիմանութիւնը կը պօ-
ղէր. — «Ո՛չ սիրելի պարոն, չեմ կրնար հաւա-
նել ինդիքիդ մը՝ զոր այդպիսի եղանակաւ կ'ը-
նէք»:

Հիւանդը իւր փափաքը բացատրած էր իւր
սովորաբար «բան» բառով:
Քահանան կարծելով թէ առարկայ մը կ'ուզէ,
— ընտանեաց սիրելի յիշատակ մը՝ զայն վերջին
անգամ տեսնելու համար, — տենեկին չորս կողմը
նայեցաւ: Թետոյ, հիւանդին մէկ ձեւէն իմանա-
լով բարկացած էր, «բանը» խոստովանանքն էր:
Հիւանդը աւելի լաւ բացատրեց իւր միտքը,
և իւր գոհացումը գտաւ՝ բայց քիչ մնաց որ
«բան» գործածելու գէշ սովորութիւնը իւր հոգ-
ւոյն փրկութիւնն ալ վտանգի մէջ դնէր:

Անտոյն որ մինչեւ այդ կէտը կը հասնին՝ ի-
րացնէ հազուադէպ են. բայց որչափներ կան
որ գրեթէ Բանին պէս կը խօսին և խօսակ-
ցութեան մէջ միայն իրենց գաղափարին անձեւ
նրիթը կը դնեն, ուրիշին թողնելով անոր վրայ
աշխատելու հոգը, իբրեւ թէ իրենց արժանաւոր
բան մը ըլլաւ: Աշխարհս լի է այսպիսիներով:
Բայց եթէ գմարդ կրնանք սահմանել «խօսուն
կենդանի» ասոնք մարդ չեն... ասոնք «Բան» են:

ՏԷ ԱՄԻՇԻՄ

Թրգ. Հ. Ա. ՅՈՎՍԵԳԻԱՆ